

Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского
Серия «Философия. Социология» Том 21 (60). № 1 (2008)

УДК: 130

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЇ

О. О. Стародуб

В статті розглядаються політичні аспекти релігії. Проводиться порівняння церкви та держави в їх розвитку, функціях, впливі на індивіда.

Ключові слова: політика, релігія, суспільство

Політика - це та форма, у якій протікає історія нації всередині безлічі інших. Напроти того, все мікроскопічне усякий "дух" аполітичний, і тому у всякій програмній політиці й ідеології є щось священникове. Фундаментальне відчуття релігії - це не ненависть і любов, але страх і любов.

(Освальд Шпенглер) [8]

Вступ.

Починаючи цю роботу я ставлю мету довести, що релігія може перетворюватися на окремих вид політики, в суспільному її розумінні, церква діє, як політично активна одиниця з такою ж метою як і держава, а впливові релігійні діячі – це розумні політики. Спочатку розглянемо соціальні функції релігії і політики, щоб визначити чи є вони взаємозамінними.

1. Порівняння церкви та держави в їх розвитку, функціях, впливі

Функції релігії та функції політики: порівняння.

Релігія та політика як основні форми суспільної свідомості, задовольняють певні потреби особи та суспільства, виконують певні соціальні функції.

Компенсаційна - це найважливіша з функцій релігії. Важливе значення має психологічний аспект компенсації — зняття стресу, катарсис, духовна насолода, надія на милосердя Боже. Офіційно в політиці функції що покликана на здійснення подібних завдань не існує, та якщо пильно придивитися до нашого сьогодення – вона здійснюється біль ніж успішно, особливо під час передвиборчої кампанії...

Світоглядна функція релігії. Людина не може жити без світогляду, який є духовною основою її особистості. Релігійний світогляд сприймається без доказів, перевірки досвідом і практикою. Щодо політики, то знову ж подібної функції не зазначено, проте подібний ефект ми можемо більш яскраво бачити в країнах з тоталітарним режимом, і менш яскраво в країнах з іншим устроєм (у будь-якому разі, навіть благополучна Європа накладає свій відбиток на свідомості).

Інтегративна. Релігія є засобом об'єднання єдиновірців своїм віровченням. Водночас нерідко вона вкорінювала незгоди між людьми різних релігійних орієнтацій. Однорідною за змістом, але іншою за умовами є політична функція **національної інтеграції**, що передбачає забезпечення політичною системою інтеграції племен у народність, а народностей — у націю. При цьому національна інтеграція відбувається в рамках імперії-держави і національної держави.

Регулятивна - релігія через систему своїх духовних цінностей, норм і правил впливає на приватне і громадське життя людини, багато в чому визначаючи її поведінку, життєву позицію, весь уклад існування. Спорідненими їй є **політичні функції стабілізації соціально-політичного життя, правова і управління**. Функція стабілізації соціально-політичного життя полягає у здатності політичної системи забезпечити рівновагу соціальної системи шляхом створення сталих і передбачуваних умов функціонування її політичних та соціальних інститутів, порівняно рівномірного перебігу політичних процесів, цивілізованого механізму попередження і розв'язання соціальних конфліктів; функція управління передбачає систему органів, що становлять апарат управління суспільством. Правова функція полягає у тому, що політична система формує право і функціонує у його рамках.

Апологетична релігійна функція спрямована на обґрунтування істинності та захист від критики того чи іншого віровчення, основних догматів і принципів релігії. Протилежною до неї є політична функція **соціально-політичної модернізації**, що забезпечує реформування усіх сторін суспільного життя. Якщо політична еліта не наділена відповідним реформістським потенціалом, то перехід від однієї системи до іншої супроводжується затяжними катаклізмами, стагнаційними процесами, постійним відтворенням старих структур, способів мислення і поведінки. В останній час ми можемо бачити процес часткової руйнації апологетичної функції і взагалі принципів релігії – хоча б прийняття католицькою церквою еволюції Дарвіна.

З вищезазначеного можна зробити **висновок**, що функції політики більш широко охоплюють суспільне життя і управління, ніж релігійні функції, а релігійні більше піклуються про особистість людини, її внутрішній стан. Але основні управлінські функції притаманні як політиці, так і релігії. Крім того процес входження в релігійно – політичне життя відбувається в процесі соціалізації і є взаємопов'язаним.

Після розгляду функцій ми розглянемо саму **сутність функціональних одиниць релігії та політики в історичному контексті цих понять**. Мова піде про Церкву та Державу.

Характерними особливостями католицької церкви є:

а) високий рівень централізації управління й організації духовного життя, він застерігає католицьку церкву від сепаратизму, забезпечує конфесійну монолітність (просліджується подібність до політичної функції управління);

б) концентрація вищої церковної влади в руках римського первосвященника, якому присвоєно титул папи, тобто батька християнської церкви. Це абсолютизм католицької церкви;

в) претензія на зверхність влади папи римського над державною владою (владою королів, імператорів, князів, президентів);

г) право папи доповнювати основи християнського віровчення новими догматами, обрядами та іншими культовими елементами. Це зумовлює динамічність релігійного життя католицької церкви, дає можливість пристосовувати її віровчення до конкретно історичних умов, істотно відрізняє від православ'я (функція соціально – політичної модернізації). [3,6]

За структурними ознаками, які ми побачили з характерних ознак католицької церкви спробуємо знайти подібний **тип держави**, якщо він є. **Монархія** - це форма державного правління, при якій вища державна влада повністю або частково зосереджується в руках одноосібного глави держави і, зазвичай, передається у спадок. (Історичними формами монархії є абсолютна та конституційна (обмежена) монархії. Абсолютна монархія характеризується повновладдям глави держави, а конституційна - обмеженням повноважень глави держави. Абсолютна більшість сучасних монархій конституційні. Різновидами конституційної монархії є дуалістична (монарх володіє виконавчою владою і частково - законодавчою) та парламентська (монарх володіє законодавчою владою і частково - виконавчою).

Зважаючи на те, що у поглядах на державу католицька церква віддає перевагу теократії (від грец. «теос» — Бог, кратос — влада). Теократія — форма правління, за якої влада належить главі церкви і духовенству. Ватикан фактично є теократичною державою, де політична, економічна і духовна влада належить папі римському. Католицька церква і донині дотримується погляду, що церковна влада є найвищою формою державного правління, усі керівники держав повинні коритися папі римському, оскільки його влада, як зазначав Фома Аквінський, Богом дана, а церква є досконалішою формою державного устрою, а також тому що вона має усі механізми держави, можна стверджувати, що Католицька церква, зокрема **Ватикан, нагадують конституційну монархію.** [3]

Психологія релігії.

Було б доречним після характеристики форм впливу, схарактеризувати і тих, на кого він розрахований. Для цього розглянемо психологічні основи релігійного вірування і політичної свідомості.

Чи не існує - крім уродженого прагнення до волі - і інстинктивний потяг до підпорядкування? (Фромм). [7]

Головним шляхом **формування релігійного світогляду** людини є процес її соціалізації, відповідно психічні стани і настрої, що сприяють формуванню релігійності, тобто психологічне коріння релігії варто розглядати лише як умови, які реалізуються лише під дією окремих соціальних факторів.

Відповідно, саме формування релігійної віри представляє собою складний процес діалектичної взаємодії психічного і соціального.

Серед психологів, що досліджують релігію, широко розповсюджені спроби інтерпретувати потребу індивіда в релігії, як його внутрішню психологічну потребу.

Відповідно, гносеологічне коріння релігії – це ті умови, передумови і можливості формування релігійних вірувань, що пов'язані з функціонуванням пізнавальних процесів: відчуття, сприйняття, уяви, мислення.

В свою чергу на **політичне мислення** і поведінку суттєво впливають «внутрішні фактори» людей – їх складні психічні стани: установки та стереотипи.

Установка - психічний стан людини або групи людей, що виникає при передбаченні нею появи певного об'єкта й забезпечує стійкий цілеспрямований характер протікання діяльності стосовно даного об'єкта (позитивне або негативне

ставлення). Це притаманно також і релігії, але на більш глибокому емоційно - традиційному рівні.

Соціальний стереотип - стандартизований образ про соціальний або політичний об'єкт. Стереотипи є продуктом соціального й індивідуального досвіду, відбивають типові ситуації. Стереотипи складаються повільніше, ніж установки, але вони виявляються більш стійкими.

У тісному зв'язку з пізнавальними процесами перебувають емоції й воля. Без людських емоцій немає, і не може бути людського шукання істини в політиці.

Отже як релігійна віра, так і політична свідомість формуються за допомогою пізнавальних процесів, соціального впливу (соціалізації), і емоцій. [5,6]

2. Особистості політичного та релігійного діячів.

Аналізуючи історичні факти можна виділити характеристики справжнього серйозного політичного діяча: розум, цілеспрямованість, виваженість, дипломатичність, вміння керувати людьми, приймати доленосні рішення. Якщо ж спробувати виявити характеристики справді впливового релігійного діяча, то отримаємо в кінцевому рахунку теж саме. Такі люди в силу своєї роботи і статусу мають бути сильними особистостями, подеколи позбавленими позитивних якостей: "Діяч завжди безсовісний; совість є лише в одного спостерігача" (Гете).

Взагалі такий лідер – це чудо на яке спромігся світ, або величезна помилка – людина з великим фартом. Адже це ненормально для будь – якого суспільства, бо в ньому виживає лише середня маса. Отже людина яка вирвалася на такий рівень або дуже розумна, або дуже лиха, або дуже везуча: "Справжній державний діяч - це персоналізована історія, її спрямованість як одинична воля, її органічна логіка як характер" (Шпенглер).

А щоб наблизитись до такого рівня треба щось зробити, щонайменше відокремитися з натовпу, щонайбільше - вигадати дієздатну ідеологію, план дій чи напрям руху: "Перше завдання: щось зробити самому; друге, не настільки видне, однак більш тяжке й велике у своїх віддалених наслідках: створити традицію, підвести інших до того, щоб вони продовжили твою справу, його такт і дух; відпустити на волю потік однакової діяльності, що, щоб залишатися "у формі", більше не має потреби в найпершому вожді. Однак створити традицію - значить виключити випадковість. Традиція муштрує високий середній рівень, на який цілком може покластися майбутнє" (Шпенглер). Гадаю, що знайдеться мало людей, які не погодяться з цією думкою. Яскравим прикладом може бути побудова соціалізму на території колишньої Російської Імперії - чітко сформована ідея (хоча можливо хибна) і добре збудована традиція, що дала змогу проіснувати державі ще більше пів століття після смерті натхненника [8]

Щодо **історичних особистостей**, то для порівняння я вирішила розглянути дві досить відомі, але дуже загадкові й досі постаті, що безпосередньо контактували між собою. Їх, мабуть, не можна ідеалізувати, та вплив на політичний стан тогочасного суспільства вони зробили величезний. Не переказуючи біографій пропоную розглянути влучні висловлювання і окремі риси постатей, що характеризують їх діяльність, свідомість, характер. На мою думку цей дует – яскравий приклад протистояння однаково сильних суперників і переможця серед

них виділити не можливо, бо там, де програв один виграв інший і навпаки. Та як справжні політики і, перш за все, дипломати вони знайшли спільну мову.

Пропоную вашій увазі **Папа Римський Лев XIII** та **князь Отто Едуард фон Бісмарк Шенгаузен** міністр – президент Пруссії та канцлер Германської імперії.

"Йдіть з ризниць в народ!"

Левові XIII від його попередника дістався конфлікт із Німеччиною, де Бісмарк став здійснювати політику відокремлення церкви від держави під прапором „культуркампа”. Бісмарк сподівався, що така політика допоможе йому зломити свого політичного суперника в особі клерикальної партії Центра.

На „залізного канцлера” сипалися анафема Пія IX. Бурхливий ріст робочого руху й соціал-демократичної партії в Німеччині змусив як Бісмарка, так і клерикалів шукати примирення. Лев XIII всіляко сприяв такому повороту справ. Він, як і Бісмарк, вважав, що головний супротивники – соціалісти.

Зрештою 21 квітня 1887 р. Бісмарк скасував всі антицерковні закони, зняв антиклерикальні обмеження, а 25 травня того ж року Лев XIII заявив про примирення з Бісмарком. Згода й взаємна довіра між німецьким урядом, з одного боку, і партією Центра й церковної з іншого, були відновлені. Ці сили об'єдналися для боротьби із соціалістами, діяльність яких у Німеччині була заборонена спеціальним законом в 1878 р.

Лев XIII нагородив Бісмарка вищим ватиканським знаком відмінності – орденом Христа. Такої нагороди вперше удостоювався протестант. [1]

Бісмарк. Одного разу на питання, як він провів ніч, Бісмарк відповів: „Прекрасно. Я всю ніч ненавидів”. Він вважав, що ненависть є одним з головних двигунів життя, і люто ненавидів своїх політичних ворогів. Але він умів і стримувати свої почуття, підкоряти їх політичній доцільності.

Але найвизначнішою рисою Бісмарка була невичерпна сила волі.

Уміючи сполучати спритність із погрозами, Бісмарк завжди знаходив засоби, щоб нав'язати свою волю прусському ландтагу й німецькому рейхстагу, особливо, коли справа стосувалася заходів щодо посилення мілітаризму й питань зовнішньої політики й дипломатії. Опозицію він ненавидів і терпів її тільки в тому об'ємі, у якому уважав, що вона йому не заважає. [2 с.32-37]

Висновок.

„У людей спочатку не було ні інших царів, крім богів, ні іншого Правління, крім теократичного”. (Це й усе нижче Жан Жак Руссо)

Але людина, при відсутності реального божества придумала собі його заміну в особі простого смертного, дії якого боготворилися, але чи мали вони такий же шляхетний текст, який підтекст бачили в них віруючі?

„Потрібне тривале перекручення почуттів і думок, щоб люди могли зважитися прийняти за господаря собі подібного й тішити себе надією, що від цього їм буде добре...”

Церквою була створена велика мережа впливу в усьому світі, порівняти яку можна, мабуть, тільки з Internet.

„Всі священики, які перебувають між собою в спілкуванні, суть

громадяни, нехай навіть вони живуть на протилежних кінцях світу. Цей винахід - шедевр політики”.

Проте, церква вкоренилася у свідомості суспільства, і заволодівши людськими душами зазіхнула на вищий рівень - Державу.

Споконвіків люди вірують по-різному, не відомо чи залежить це від соціальної традиції, психіки або характеру людини.

„Релігія по її ставленню до суспільства, що може розумітися в широкому значенні, або в більш вузькому, розділяється на два види, а саме: релігію людини й релігію громадянина. Перша - без храмів, без вівтарів, без обрядів, обмежена чисто внутрішньою вірою у всевишнього Бога й вічні обов'язки моралі, - це чиста й проста релігія Євангелія, щирий теїзм і те, що можна назвати природним божественним правом. Інша, введена в одній тільки країні, дає їй своїх богів, своїх власних патронів і заступників. У неї свої догмати, свої обряди, свій зовнішній культ. Існує ще третій рід релігії - ця релігія, дає людям два законодавства, двох правителів, дві батьківщини - таке римське християнство. Вони ж (види віри) і визначають те, наскільки сильна у свідомості людини, суспільства, а отже й держави політична роль церкви.

Якщо розглядати ці три роди релігії з погляду політичної, то всі вони мають свої недоліки. Третій рід її настільки явно поганій, що бавитися, доводячи це, значило б попусту гаяти час. Усе, що порушує єдність суспільства, ні на що не годиться, всі встановлення, що ставлять людину в протиріччя із самим собою, не коштують нічого.

Друга гарна тим, що з'єднує в собі віру в божество й любов до законів і тим, що, роблячи батьківщину предметом шанування для громадян, вона вчить їх, що служити Державі - це, виходить, служити Богові-заступникові. Це - рід теократії, при якій взагалі не повинно бути ні іншого першосвященика, крім государя, ні інших священнослужителів, крім магістратів. Тоді вмерти за свою країну - це, виходить, прийняти мучеництво, порушити закони - стати нечестивцем, а піддати винного прокльону суспільства - це, виходить, залишити його гніву богів”.

Християнство на мій погляд дуже дивна релігія де паралельно існують дійсно святі прихожани і нахабні єпископи, але основну масу віруючих становлять люди, які ходять до храму лише тому, що так прийнято, а також дає можливість перекладати на плечі Бога відповідальність за свої гріхи, невдачі й слабості.

Якщо розглядати церкву як потенційний політичний інститут, то в неї є всі шанси на успіх, потрібні лише невеликі вдосконалення, якими впритул займається Католицька церква (ну хоча б прийняття того, що людина виникла від мавпи) і небагато лояльності.

Духівництво, якщо воно буде володіти скільки-небудь, - я не говорю навіть мужністю, - здоровим глуздом, не буде противитися й піде своїм шляхом. Воно спокійно дозволить скаржитися, викликати в суд, видавати декрети, заарештовувати й зрештою залишиться паном положення. Це, я гадаю, невелика жертва, - поступитися частиною, якщо ти впевнений, що заволодієш усім. [4]

На початку метою моєї роботи було довести, що церква - окрема політична одиниця, що діє як держава й з метою створення якої. Можливість цього на мою думку була доведена хоча б зі структури й функцій, але варто визнати відсутність гнучкості й варіативності стосовно церкви, на відміну від держави. Що стосується того, що релігія - це політична діяльність, знову ж однозначно сказати не можна, адже все залежить від об'єкта, простіше говорячи, самої людини, на яку звернена дія і його сприйняття.

Чи є релігійний діяч політиком? Однозначно так. Адже фанатики скоріше стають ченцями або пустельниками. Для досягнення таких висот потрібні амбіції - не релігійні, а політичні амбіції.

Список літератури

1. Григулевич Иосиф Ромуальдович. Папство. Век двадцатый. (электронный вариант).
2. Ерусалимский А.С. Бисмарк. Демократия и милитаризм. 1968. С.32-37
3. Павленко Ю. „Історія світової цивілізації”, К., „Либідь”.-1996. – 357с.
4. Руссо Жан Жак. Об Общественном договоре, или Принцип политического Права. – М.: "КАНОН-пресс", "Кучково поле", 1998. – 416 с. (электронный вариант).
5. Угринович Дмитрий Модестович. Психология религии. Политиздат. ГСП, Москва, Типография издательства "Уральский рабочий",- 1986. (электронный вариант).
6. Філософія етнокультури та морально – естетичні стратегії громадського самовизначення. ЧДПУ, Чернігів 2006.
7. Фромм Э. «Бегство от свободы», (электронный вариант).
8. Шпенглер Освальд. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 2 том, - Москва «Мысль» - 1998. – 584с.

Starodub A. O. Политические аспекты религии.

В статье рассматриваются политические аспекты религии. Проводится сравнение церкви и государства в их развитии, функциях и влиянии на индивида.

Ключевые слова: политика, религия, общество

Starodub A.O. The political aspects of religion

The article defines the political aspects of religion. The development, functions and influence of a church and a state are compared.

Key words: politics, religion, society.

Поступило в редакцию 16.11.2007